

บทที่ 3

สังฆมุนี ของโยคจาร

“โยคจารมองว่า ทุกคนมีประสบการณ์เกี่ยวกับ ‘2’
แต่คนส่วนใหญ่จะตีความผิด ๆ ว่าเป็น ‘1’
อย่างไรก็ตาม การตระหนักรู้ถึงธรรมชาติเงื่อนไขของสิ่งทั้งหลายในท้ายที่สุดจะนำไปสู่การตีความ ‘3’”
เมล ทอมป์สัน, *ปรัชญาตะวันออก*, หน้า 106

3.1 ประวัติย่อ

โยคจารกำเนิดในศตวรรษที่ 3-4 สมัยราชวงศ์คุปตะ นักปราชญ์ที่สำคัญคือ อาจารย์ไมตรี-
นาถ หรือพระศรีอริยเมตไตรย์ (ค.ศ. ที่ 3/5) เป็นอาจารย์ของ ครูอสังคะ และครูวสุพันธ์ุ (ค.ศ.ที่ 4/5)
สองพี่น้อง ที่มาจากครอบครัวพราหมณ์แห่งเมืองปุรุชปุระ (ปัจจุบันคือ เปศวาร์ ในปากีสถาน)
เดิม นับถือนิกายสรวาสตวาทินและเสาตรานติกะ¹ ก่อนจะเปลี่ยนมานับถือนิกายพุทธปรัชญาโยคจาร
(ปีเตอร์ เดลลา สันตินา 2554: 252)

ครูอสังคะ พุ่งความสนใจไปทางแนวปฏิบัติกัมมัฏฐาน มีแนวคิดหาหนทางแห่งความหลุด-
พ้น คือวิถีแห่งการปฏิบัติโยคะ ตามตำนานเล่าว่าครูอสังคะเคยไปศึกษากับพระศรีอริยเมตไตรย์ใน
สวรรค์ชั้นดุสิต และทำหน้าที่ถ่ายทอด คัมภีร์ลึงกาวตารสูตร² (พระศรีคัมภีร์ญาณ 2556: 340)

¹ สำนักเสาตรานติกะเป็นปรัชญาสันนิษฐานถือว่า สิ่งที่จริงแท้ย่อมเป็นอิสระจากผู้รับรู้ ความรู้ไม่ได้สร้างหรือทำลาย
เนื้อหาของผู้รับรู้ อ่านรายละเอียดเพิ่มเติมใน พระศรีคัมภีร์ญาณ (2556: 381)

² สเตฟาน แอนเคอร์สรุปไว้ว่า คัมภีร์นี้เป็นงานเรื่องแรกในจำนวน 5 เรื่องของพระศรีอริยเมตไตรย์ เนื้อหา
แบ่งเป็น 21 บท, ลัมเบิร์ต ชไมด์วเสน วิจารณ์ว่าเป็นงานรวบรวมเรียบเรียงจากหลายแหล่งข้อมูล ข้อความบาง
ตอนปรากฏอยู่ในสันธิริ โมจนสูตร เนื้อหาบางตอนเห็นได้ชัดว่าไม่ใช่ผลงานของครูอสังคะ, ดี.ที.ชูชุกี ดังเลที่จะ
นำบทแปล ลึงกาวตารสูตร ภาคภาษาอังกฤษออกสู่สาธารณชน เนื้อหาในหนังสือเป็นแนวคิดลึกซึ้ง บรรจุอยู่ใน
ภาษาตะวันออก (ไม่เน้นประธาน) การที่จะถ่ายทอดสู่ภาษาตะวันตกที่เน้นตัวเรา (ประธาน), จิงจูเออ (ChingChueh)
และ จิงเจีย ที่มีชีวิตยุค พศ. 1300 เขียนไว้ว่า “เช่นกับคำสอนในลึงกาวตารสูตรเป็นอันเดียวกัน ภาษาจีนมี 3 ภาค
และภาษาทิเบตมี 1 ภาค” เนื้อหาของพระสูตรสอนเรื่องศูนย์กลางเหมือนคำสอนของสำนักมัชฌิมิกะ ต่อมาเป็น

ครูอสังคะพยายามอธิบายให้ครูวสุพันธุเข้าใจถึงความสำคัญของมหายาน แต่ครูวสุพันธุได้แต่ฟังหูไว้หู เพราะนิยมชมชอบกับการศึกษาและปฏิบัติของหลายลัทธินิกาย โดยเห็นว่าสิ่งซึ่งฝ่ายมหายานนำมาเสริมเติมต่อพระพุทธวจนะขึ้นนั้น ไม่ใช่ของแท้ ครึ่งวันเพ็ญคืนหนึ่ง ขณะที่ครูวสุพันธุเดินจงกรมอยู่นั้น ได้แลเห็นครูอสังคะยืนอยู่ที่ริมขอบสระซึ่งมีน้ำใส สวดสังวัชยาคำสอนของฝ่ายมหายาน ทันใดนั้น ครูวสุพันธุเกิดความเข้าใจในคำสั่งสอนของฝ่ายมหายานขึ้นอย่างทันที และตั้งแต่วันนั้นมาทั้งสอง พี่น้องก็ได้ปฏิบัติตนและสั่งสอนธรรมตามแนวทางของมหายานร่วมกัน (ดิช นัท ฮันท์ 2546: 3)

ณ เมืองอโยธยา ประเทศอินเดีย ครูวสุพันธุผู้น้อง คือบิดาแห่งสำนักโยคอาจารย์ เพราะได้นำหลักการสำคัญโดยเฉพาะเรื่องวิญญูณมาจัดระบบสอนในเชิงปรัชญา (พระศรีคัมภีร์ญาณ 2556: 342) เขาพุ่งความสนใจไปทางทฤษฎี โดยวางระบบวิญญูณวาท ซึ่งหมายถึงคำสอนเรื่องจิต อันมีหลักการว่า ทุกสิ่งทุกอย่างที่มีอยู่คือความคิดหรือจิตเท่านั้น ในคัมภีร์ตริงศิกาการิกา มีแนวคิดหลักชื่อ ไตรสวภาวะ หรือ ธรรมชาติสามประการ เนื้อหาประกอบด้วย 30 คาถา (ตริงศิกา) (พระศรีคัมภีร์ญาณ 2556: 322) อธิบายชัดเจนว่า “สรรพสิ่ง ไม่มีอยู่จริงยกเว้นจิต วัตถุภายนอกไม่มีอยู่จริง เป็นเพียงภาพปรากฏเท่านั้น เปรียบเหมือนบุรุษผู้มีสายตาพร่ามัวมองเห็นเส้นผมที่ลอยพันอยู่ในอากาศ”

ในการทำความเข้าใจแนวคิด สิ่งสัมบูรณ์ของโยคจารย์ ผู้วิจัยพบว่า จาริตพัฒนาการทางปรัชญาของโยคจารย์ นั้นเจริญงอกงามมาจากระบบปรัชญาของมัธยิกะ ซึ่งมีต้นกำเนิดใน ค.ศ. 2 พร้อมกับ คุรุณาการชุน³ ที่อธิบายสาระสำคัญของคำสอนที่แสดงถึงแก่นแท้แห่งพระพุทธองค์ที่มีความสำคัญของพุทธปรัชญาที่เป็นทางสายกลาง

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

หลักการสำคัญของนิกายเซน รวมทั้งงานที่เป็นอรรถกถาที่เบ็ดที่เรียกว่า “ตันจู” ชื่อของทั้งสองปรากฏขึ้นในยุคที่คำศักดิ์สิทธิ์ 3 คำปรากฏแพร่หลายในหมู่คนที่นับถือวัชรยาน คือ “กามรหัสยลัทธิ, สหัชกาย และรหัสยภาษา” พระศรีคัมภีร์ญาณ (2556: 319-325)

³ หลักการของคุรุณาการชุน เต็มไปด้วยการโต้แย้งเชิงเหตุผลที่ซับซ้อนและลึกซึ้ง ท่านเป็นนักตรรกวิทยาที่ยิ่งใหญ่ พุทธศาสนิกชนฝ่ายมหายานยอมรับในอัจฉริยภาพด้านพุทธปรัชญาของท่าน และยกย่องท่านไว้อย่างสูงสุดในฐานะ “พระพุทธเจ้าองค์ที่สอง” ท่านมีลูกศิษย์ที่สำคัญคือ อารยเทวะ ซึ่งมีงานเขียนที่สำคัญคือคัมภีร์จตุศตกะ ซึ่งเป็นคัมภีร์ที่วิพากษ์แนวความคิดระบบอื่น ๆ ของพระพุทธศาสนา และระบบปรัชญาฮินดู 6 สำนัก โดยปกติถือว่า คุรุณาการชุนและคุรุอารยเทวะเป็นผู้ก่อตั้งนิกายมัธยิกะที่แท้จริง อ่านรายละเอียดใน (สุมาลี มหณรงค์ชัย 2546: 109)

3.1.1 ผลงานของครูอสังกะและครูวสุพันธ์⁴

1. ผลงานของครูอสังกะ

1.1 โยคจารฎุมิ หรือฉบับภาษาจีนมีชื่อว่าโยคจารฎุมิศาสตร์ (โยคจารฎุมิศาสตร์) ฉบับที่เป็นภาษาทิเบตมีชื่อว่าโยคจรยาฎุมิ (โยคจรยาฎุมิ) หรือสัปตทศฎุมิศาสตร์ (สัปตทศฎุมิศาสตร์)

1.2 ปัญจฎุมิ (ปัญจฎุมิ)

1.3 อภิธรรมสมุจยะ (อภิธรรมสมุจยะ)

1.4 มหายานสังครหะ (มหายานสังครห)

1.5 ประกรณ อารยาณะ (ปรกรณ อารยาณ)

1.6 มหายานสัมปริครหศาสตร์ (มหายานสัมปริครหศาสตร์)

1.7 อภิธรรมสมุจยะ (อภิธรรมสมุจยะ)

1.8 ตัตตววินิศจยะ (ตัตตววินิศจยะ)

1.9 อรรถาธิบายคัมภีร์อุตตรตันตระ (อุตตรตันตระ)

1.10 อรรถาธิบายคัมภีร์สันธินิรโมจนสูตร (สันธินิรโมจนสูตร)

2. ผลงานของครูวสุพันธ์

2.1 คัมภีร์อภิธรรมโกศะ (อภิธรรมโกศ)

2.2 คัมภีร์คาลาสังครหะ (คาลาสังครห)

2.3 คัมภีร์ศีลปริกถา (ศีลปริกถา)

2.4 คัมภีร์ปรมารถสัปตติ (ปรมารถสัปตติ)

2.5 อรรถาธิบายคัมภีร์สัทธรรมปุณฑริกาทิ (สัทธรรมปุณฑริกาทิ)

2.6 อรรถาธิบายคัมภีร์มหาปรินิรวาณสูตร (มหาปรินิรวาณสูตร)

2.7 อรรถาธิบายคัมภีร์วัชรเจทิกาทิปรัชญาปารมิตา (วัชรเจทิกาทิปรัชญาปารมิตา)

2.8 อรรถาธิบายศตสาหส์ริกา (ศตสาหส์ริกา)

2.9 อรรถาธิบายปัญจวิงศติ สาหส์ริกา (ปัญจวิงศติ สาหส์ริกา)

2.10 อรรถาธิบายคัมภีร์อษฎฐาทศสาหส์ริกา (อษฎฐาทศสาหส์ริกา)

2.11 คัมภีร์วิงศติกา (วิงศติกา)

2.12 คัมภีร์ตริงศิกาทิ (ตริงศิกาทิ)

2.13 คัมภีร์วิษฎฐุปติมาตรตาสิททิ (วิษฎฐุปติมาตรตาสิททิ)

⁴ ผู้วิจัยอ้างอิงจาก บท 6.2.3 ผลงานของอสังกะและวสุพันธ์ อ่านรายละเอียดใน (สุมาลี มหณรงค์ชัย 2546: 115-118)

- 2.14 อรรถาธิบายคัมภีร์วิงศติกา (วิงศติกา)
- 2.15 คัมภีร์ปัญญาสกันขประภณะ (ปัญญาสกันขปรภณ)
- 2.16 คัมภีร์วैयाขยาคูติ (วैयाขยาคูติ)
- 2.17 คัมภีร์กรรมสิทธิประภณะ (กรรมสิทธิปรภณ)
- 2.18 คัมภีร์ที่เป็นอรรถาธิบายคัมภีร์มหายานสูตรดั่งการอีก 3 เล่ม
- 2.19 คัมภีร์ประติดยสมุตปาทสูตร (ปรติดยสมุตปาทสูตร)
- 2.20 คัมภีร์มัชยานตวิงคะ (มัชยานตวิงค)
- 2.21 อรรถาธิบายคัมภีร์ทศภูมิกาสูตร (ทศภูมิกาสูตร)
- 2.22 อรรถาธิบายคัมภีร์มหายานสังครหะ (มหายานสังครห)
- 2.23 อรรถาธิบายคัมภีร์ธรรมธรรมตวิงคะ (ธรรมธรรมตวิงค)
- 2.24 อรรถาธิบายคัมภีร์อักษยมตินิเทศะ (อักษยมตินิเทศ)
- 2.25 อรรถาธิบายคัมภีร์คยาสิระษะ (คยาสิระษ)
- 2.26 อรรถาธิบายคัมภีร์สันมุขธารณี (สันมุขธารณี)
- 2.27 อรรถาธิบายคัมภีร์จตุรธรรมกะ (จตุรธรรมก)

3.1.2 จุดยืนของมัชยมิกะกับ โยคจาร⁵

มัชยมิกะ วิจารณ์ โยคจาร ในทำนองเดียวกับ ที่ค้ำนที่ปฏิเสชจุดยืนของกลุ่มจิตนิยม โดยปฏิเสชจุดยืนเรื่อง ความรู้ในตัวเอง (self-knowledge) ที่ปราศจากความรู้ของวัตถุ หรือ ฐู่แต่ปทารละ หรือ ‘ฉัน’ ในเชิงอูตรภาพ (The Transcendental ‘I’) ที่ว่างเปล่า ดังนั้นมัชยมิกะจึงยอมรับความจริง

⁵ ข้อโต้แย้งมาจากบท The Madhyamika and Vijnanavada standpoint ของ มูรติ (Murti 1998: 317) ในฝั่งของ โยคจาร ในปี 1955 หนังสือชื่อ *The Central philosophy of Buddhism A Study of the Mādhyamika System* ของ T.r.v. Murti (Murti 1998: 231) ที่แสดงให้เห็นความสอดคล้องของพัฒนาการทางแนวคิดพุทธศาสตร์กับปรัชญาตะวันตกว่า พัฒนาการของนิกายมัชยมิกะไปยังโยคจาร มีความคล้ายคลึงกับ ช่วงพัฒนาการของแนวคิด ค้ำนที่ไปยังเฮเกลมาก อย่างไรก็ตาม มูรติได้ ระบอ์ดลัษณ์ของ สิ่งสัมบูรณ์ของเฮเกลว่า เป็น สิ่งปรากฏของมัชยมิกะ ที่แตกต่างจาก ศูนย์ตอ อันเป็นธรรมชาติที่แท้จริงของสิ่งสัมบูรณ์ที่ซ่อนอยู่ใน เหตุผลในตัวเอง อันเป็นความจริงปรมัตต์

ในปี 1962 ประเด็นนี้ถูกทำให้ชัดเจนขึ้นโดย อโศก กุมาร ชัตเตอร์จี ในงาน *The Yogācārā Idealism* ที่ตีพิมพ์ภาษาอังกฤษปี 1975 และ 1987 ที่ได้เปรียบเทียบ แนวคิดเรื่องสิ่งสัมบูรณ์ของโยคจาร และเฮเกล ได้อย่างชัดเจน และระบุธรรมชาติที่แท้จริงของสิ่งสัมบูรณ์ของเฮเกล ว่าเป็น self-consciousness เรียกว่า unity-in-difference (Chatterjee 1987: 216-224)

สูงสุด ที่ไม่ใช่สิ่งสัมบูรณ์แบบการกระทำการรับรู้บริสุทธิ์ (Pure Cognising Act) ที่ปราศจากวัตถุของโยคจาร

ในทางตรงกันข้าม โยคจารยืนยันว่า พิชาน (consciousness) สามารถดำรงอยู่โดยตัวเอง โดยปราศจากวัตถุ กรณีเดียวกันกับการดำรงอยู่ในความฝันและมายากล พิชานสร้างเนื้อหาต่าง ๆ ขึ้นภายในศักยภาพของตัวเอง มันกำหนดตัวเอง (self-determining) และบริหารจัดการตัวเอง ภายใต้กฎการพัฒนาในตัวเอง ซึ่งเป็นการสร้างสรรค์วัตถุขึ้นมาเอง ยิ่งกว่านั้น พิชานยังเป็นแสงสว่างในตัวเอง (self-luminous) มันเป็นความรู้ในตัวเอง เช่นเดียวกับ โคมไฟอีกด้วย

โยคจาร วิจารณ์มัชฌิมิกะ ในประเด็นของศูนย์ตาว่า ไม่ใช่ การนิเสธสิ่งทั้งหมด (the negation of all) แต่เป็น การนิเสธของทวิภาวะของอตวิสัยกับวัตถุวิสัยใน บางสิ่งหรือสิ่งสัมบูรณ์ ซึ่งทำให้เกิดความสัมพันธ์ของสิ่งสัมบูรณ์ กับปรากฏการณ์ที่เป็นทั้ง อุตฺรภาพ และ อัมภันตรภาพ (immanent)

โดยสรุปนิยามทั้ง 2 มีความหมายให้คำนิยาม สภาวะหรือสวลักษณ์ะ แตกต่างกันและดูเหมือน จะแย้งกันแบบคนละขั้ว ทั้งที่จริงแล้วจุดประสงค์ของทั้ง 2 นิยามเหมือนกันคือ ความหลุดพ้น แต่การนำเสนอแตกต่างกัน โดยโยคจารถือว่าจิตมีอยู่จริงและเป็นความจริงหนึ่งเดียว สวลักษณ์ะนั้นเปลี่ยนแปลงได้ แต่ถึงจะเปลี่ยนแปลงอย่างไรก็รักษาคุณสมบัติเดิมเอาไว้ได้ ส่วนมัชฌิมิกะถือว่าโดยที่สุดแล้วไม่มีอะไรอยู่เลย ขึ้นชื่อว่าสวลักษณ์แล้วจะต้องเที่ยงเปลี่ยนแปลงไม่ได้ จุดเน้นไม่ได้เพียงว่าไม่ได้ยึดถืออะไรเลยเท่านั้น แต่กล่าวไปไกลถึงขนาดกล่าวว่า โดยที่สุดแล้ว ความว่างก็ไม่มี (Emptiness of Emptiness) (สุมาลี มหณรงค์ชัย 2546: 126)

3.1.3 จาก จตุษโกฏฐิ สู่อุปการณแห่งจิต

ความว่างก็ไม่มี หรือ แนวคิดศูนย์ตาของคุรุณาการชุนได้มาจากการวิเคราะห์ อพยาคตปัญหา 14 ข้อ ด้วยวิภาษวิธี เรียกว่าระบบ จตุษโกฏฐิ หรือ เงื่อนไข 4 อย่าง เพื่ออธิบายว่า ทั้งภาวะและอภาวะต่างขาดสารัตถะ สิ่งที่ขาดสารัตถะย่อมว่างเปล่า โดยอภิปรายประเด็น 1. นั้นเป็นภาวะหรือ 2. นั้นไม่ใช่ภาวะหรือ 3. นั้นเป็นภาวะและไม่ใช่ภาวะหรือ 4. นั้นเป็นภาวะก็ไม่ใช่ ไม่ใช่ภาวะก็ไม่ใช่

โดยสรุป หลักศูนย์ตาจึงไม่ใช่ทัศนะหรือทฤษฎีทางปรัชญา ศูนย์ตาไม่ใช่อะไรบางอย่างที่มีเนื้อหาในตัวเอง ศูนย์ตาไม่ใช่ทัศนะ ศูนย์ตาเป็นเพียงทัศนคติวิพากษ์ในเชิงปรัชญา เพื่อเปิดเผย “ภาวะหรือสิ่งที่ไม่มียู่” มากกว่า “ภาวะหรือสิ่งที่มีอยู่” (ธีรตม์ แสงแก้ว 2554: 94)

ในทางกลับกันโยคจาร ยืนยัน การมีภาวะหรือสิ่งที่มีอยู่ โดยถือว่า ข้อผิดพลาดอันเกิดจากความว่างก็ไม่มีของมัชฌิมิกะนั้น ต้องการฐานอะไรสักอย่างที่มีอยู่จริง ๆ โดยจุดนี้ได้รับการเน้นอย่างจริงจังในยุคต้น ๆ ของแนวคิดแบบโยคจารในคัมภีร์ โยคจารภูมิ ที่ต้องหลีกเลี่ยงทั้งวิธีการที่จะปฏิเสธอย่างเบา คือการถือว่าความจริงที่มีอยู่อย่างคงที่นั้นเป็นเพียงสิ่งที่ภาษาพูดสร้างขึ้นมา เป็นลักษณะทางกรอบความคิด และปฏิเสธอย่างแรง คือการปฏิเสธสิ่งที่เป็นพื้นฐานที่มีอยู่โดยปรมาตต์ แม้ว่าจะแสดงออกไม่ได้ โดยพูดว่าไม่มีอะไรมีอยู่เลย

ความผิดพลาดทั้ง 2 ประเภทนี้ ก่อให้เกิดความเสียหายต่อการปฏิบัติธรรมเป็นอย่างมาก สิ่งอันเป็นพื้นฐานจะต้องมีอยู่จริง เพราะถ้าไม่มีสิ่งอันเป็นพื้นฐานอยู่ การสร้างสิ่งผิด ๆ ขึ้นมา ลักษณะแห่งจินตนาการก็ไม่อาจเกิดขึ้นได้ ยิ่งกว่านั้น ถ้าลักษณะที่อาศัยสิ่งอื่นเช่นสิ่งอันเป็นพื้นฐานไม่ได้มีอยู่จริง ถ้าอย่างนั้น การหลุดพ้น การเห็นสิ่งทั้งหลายตามที่เป็นจริงก็ไม่อาจเกิดได้ จะมีเพียงแต่ภาวะอันเป็นสากล (ปีเตอร์ เดลตา สันตินา 2554: 74)

ดังนั้น คนที่ยังหลงผิด ไม่รู้แจ้ง จะไม่เข้าใจถึงคำสอนเรื่อง เพียงแค่การรับรู้ ถ้อยคำสอนเรื่องความว่างสากลตามตัวอักษร พวกนี้ปฏิเสธทุกอย่าง จึงเป็นการทำลายธรรมะ บางพวกถือสิ่งนี้เป็นคำสอนที่แท้จริงของพระพุทธเจ้า อีกพวกหนึ่งมองจากพื้นฐานอันเดียวกัน แล้วสรุปว่า คำสอนเรื่องศูนยตา ปรัชญาปารมิตา ไม่อาจจัดเข้าในคำสอนของพระพุทธเจ้า พวกนี้จะตกไปอยู่ในห้วงแหวงแห่งมิจนาคิภูติ ดังนั้น สำหรับ สันตินิโรจนสูตร⁶ พระพุทธเจ้ามิได้ทรงมุ่งถึงศูนยตาอย่างสมบูรณ์ และพบว่าได้มีการปฏิเสธบางสิ่ง ซึ่งจริง ๆ แล้ว ก็มีอยู่ (ปีเตอร์ เดลตา สันตินา 2554: 70)

3.2 โยคจาร หรือ วิชฌยานวาท หรือ จิตตมาตรา : จิตคือรากฐานทุกสิ่ง

พุทธปรัชญาสำนักนี้ มีชื่อว่า จิตตมาตรา (จิตเท่านั้นที่เป็นจริง)⁷ ตามตัวอักษรหมายถึง จิตอย่างเดียว (จิตต = จิต⁸ และ มาตรา = จุด หรือจุดท้ายประโยค) คำว่า “จิต” ในคัมภีร์ *ไตรสวภาวนิรเทศ* กล่าวว่า (พระมหาสมบุรณ์ วุฑุทธิโร (พรธนา) 2550: 60)

⁶ คัมภีร์อธิบายการปิดช่องว่างระหว่างคัมภีร์ที่สอนเรื่องจิต ความสำคัญของจิต เป็นการเริ่มต้นของจิต และคัมภีร์ที่สอนเรื่องศูนยตา มีแนวคิดที่ทุกอย่างคือจิตนั้น นำมาใช้เป็นเนื้อหาสนทนากัมมัฏฐาน ที่ตรวจชำระครั้งสุดท้าย และไม่ต้องทำให้มีการตีความหรือปรับปรุงอีกเอาไว้เป็นสูตรสำหรับแก้การตีความศูนยตาแบบสูญญานิยม

⁷ ลัมเบิร์ต ชไมต์ฮาส (Lambert Schmithausen) เน้นว่า ‘การก่อตัวของจิตนิยมสากล’ ในจิตตมาตรา เกิดขึ้นมาจากความคิดใคร่ครวญในการปฏิบัติกัมมัฏฐานและไม่ได้เป็นเรื่องของทฤษฎีคำสอนหรือทางปรัชญาส่วน ๆ

จิตที่หนึ่ง (อาลัยวิชญาณ) เรียกว่าจิต เพราะสังสมพีชะแห่งสังกิเลสและวาสนา
จิตที่สอง (ปรวฤตติวิชญาณ) เรียกว่าจิต เพราะเป็นไปโดยอาการอันวิจิตร

บางครั้งใช้คำว่า วิชญาณวาท (รับรองการมีอยู่ของจิต) หมายถึงคำสอนว่าด้วยจิต (วิชญาณ = จิต และ วาท = คำสอน) และโยคอาจารย์ (รับรองการรวมกันเป็นหนึ่งเดียวของกัมมัฏฐาน และการปฏิบัติ) บรรดาชื่อทั้ง 3 ที่เป็นที่รู้จักกันดี และใช้กันแพร่หลายคือ โยคอาจารย์ ซึ่งหมายถึง พระภิกษุที่อุทิศตนให้กับการฝึกโยคะ ที่หมายถึงกัมมัฏฐานมาจาก โยคะ (สมาธิ) + อาจารย์ (ความประพฤติ) หลักทั้ง 2 นี้เป็นข้อปฏิบัติที่จะนำไปสู่จุดหมายคือ นิรวาณหรือนิพพานนั่นเอง เป็นสภาพที่ไร้ทุกข์ไร้กิเลสทั้งปวงได้ (ปีเตอร์ เคลลา สันตินา 2553: 177)

กระบวนการทางสมาธิหรือการบำเพ็ญโยคะ สามารถถอนตัวเองหรือเปลี่ยนแปลงตัวเองอย่างฉับพลันจากความคิดที่เราสร้างขึ้นเองเนื่องมาจากขั้นตอนการรับรู้ได้ อ่านรายละเอียดเพิ่มเติมใน (Schmithasen 1973a: 176, 1976: 244)

⁸ คี.ที. ชูสุกิ มองว่า จิตมาจากรากศัพท์ว่า “จิ” หมายถึง 1. รับรู้ คือ การรับรู้อารมณ์ทางอายตนะ 2. สังสม พอกพูน คือ การสังสมพอกพูน คือ การสังสมพอกพูนผลกรรมต่างๆ มาเก็บไว้ในจิต 3. คิด หมายถึง คิดอารมณ์ที่รับรู้เข้ามาทางอายตนะ และ 4. วิจิตร หมายถึง การสร้างหรือการปรุงแต่งอารมณ์ที่รับเข้ามาหรือที่เก็บสังสมไว้ในจิตวิจิตรพิสดาร (พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร (พรรณา) 2550: 60)

⁹ คำว่า “จิตต” ถ้าเป็นคำโดด ๆ จะไม่มีปัญหาในการนิยามความหมายเท่าไร แต่เมื่อนำไปสมรสกับคำว่า “มาตรฐาน” (บาลี = มตต) ได้รูปเป็น “จิตตมาตรฐาน” ทำให้มีปัญหามากกว่าควรมีความหมายแค่ไหนเพียงไร พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร (พรรณา) มองว่า “มาตรฐาน” มีความหมายใกล้เคียงในแง่ 1. กำหนดขอบเขตหน้าที่ หมายถึง การกำหนดว่าการกระทำกิจกรรมนั้น ๆ ควรให้อยู่ในขอบเขตแค่ไหนเพียงไร หรือกำหนดขอบเขตหน้าที่ของสติให้พิจารณาภายในเพียงเพื่อรู้และเพื่อเป็นที่ตั้งของสติเท่านั้นก็พอ ไม่ให้ก้าวลึกลงไปถึงการคิดปรุงแต่งว่าภายในนี้เป็นเราเป็นของเรา ภายอิทธิพลของตัณหาและทิฏฐิ ในบริบทการปฏิบัติกรรมฐาน เจริญสติปัญญา โดยต้องการสอนผู้ปฏิบัติว่าควรกำหนดอารมณ์กรรมฐานในขอบเขตแค่ไหนเพียงไร และ 2. ในแง่บ่งบอกธาตุแท้ของสิ่งนั้น ๆ เป็นเพียงแค่นั้นแค่นี้ ไม่ได้เป็นอะไรมากกว่านี้ เป็นเพียงสำนวนโวหารที่บัญญัติขึ้นสำหรับรับรู้ร่วมกันในสังคมเท่านั้น ไม่ได้หมายความว่าเมื่อมีอัตราที่เที่ยงแท้ถาวรซ่อนอยู่เบื้องหลังชื่ออื่น ในบริบทของการแสดงเนื้อหาแท้ของความจริง สมมติว่าเป็นเพียงชื่อเท่านั้น (พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร (พรรณา) 2550: 58-59)

3.3 คัมภีร์ขั้นต้นและขั้นรอง และบริบทสำคัญ ในคัมภีร์¹⁰

เนื่องจากผลงานของอสังคะและวสุพันธุมีจำนวนมาก เราสามารถแบ่งผลงานเป็น คัมภีร์ขั้นต้นและขั้นรอง (พระมหาสมบูรณ วฑฺฒติโก (พรรณา) 2550: 1-2) คร่าว ๆ ดังนี้

ในคัมภีร์ขั้นต้นส่วนใหญ่จะปรากฏข้อความว่า “จิตหรือวิญญาณเป็นสิ่งเพียงหนึ่งเดียว วัตถุภายนอกเป็นสิ่งเหมือนความฝันหรือภาพลวงตา การที่จะเข้าใจลักษณะ พัฒนาการ และการทำงานของจิตต้องปฏิบัติโยคะ จิตคือมูลฐานที่เป็นเหตุให้จักรวาลปรากฏออกมา แม้จะไม่สามารถทำงานได้เหมือนคอมพิวเตอร์ แต่ก็ทำได้หลายสิ่งหลายอย่างที่ไม่มีการคาดคิดได้ รูปธรรมบนโลกแม้จะซับซ้อนแต่สามารถหยั่งถึงได้ แต่จิตนั้นซับซ้อนทั้งโครงสร้างและกระบวนการทำงานยากที่จะหยั่งถึง” (พระศรีคัมภีร์ญาณ 2556: 313)

ทศกมุทิสฺตร ปรากฏข้อความว่า “ไตรภูมิเป็นเพียงจิตเท่านั้น” (จิตตมาตรุ อิทํ ยทุ อิทํ ไตรชาตุก) และใน ลังกาวตารสูตร ปรากฏข้อความว่า “โลกเป็นเพียงจิตเท่านั้น” (จิตตมฺริ โลก) หรือ “ไตรภูมิเป็นเพียงจิตของตนเท่านั้น” (สุวจิตตมาตรุ ไตรชาตุก) หรือ “ภพสามเป็นเพียงจิตเท่านั้น” (ตฺริภวจิตตมาตรุ) หรือ “จิตแลเป็นบ่อเกิดแห่งภพสาม” (จิตตมฺหิ ไตรชาตุกโยนิ)

คัมภีร์ขั้นรองที่แต่งโดยคณาจารย์ของนิกายโยคอาจารย์เอง เช่น คัมภีร์ *วิมคติกา* ปรากฏข้อความว่า “สรรพสิ่งเป็นมโนภาพของจิตเท่านั้น” (วิษฺญูปติมาตรา) เพราะเป็นเพียงการปรากฏแห่งอารมณ์ (object) อันไม่มีอยู่จริง คุณคนเป็นโรคตามองเห็นสิ่งทั้งหลายเหมือนเส้นผมและพระจันทร์สองดวง เป็นต้น ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่ได้อยู่จริง และคัมภีร์ *วิษฺญูปติมาตราตลิตฺทิสฺตฺร* ปรากฏข้อความว่า “นี่เป็นเพียงมโนภาพของจิตเท่านั้น (วิษฺญูปติมาตรา) เพราะมันสะท้อนภาพอารมณ์อันไม่มีอยู่จริง เหมือนการเห็นจันทร์สองดวงของบุคคลผู้มีทุกข์เพราะโรคตา”

3.4 ปรากฏการณ์ของจิต : ธรรมชาติของวิญญาณทั้ง 8

โยคจารย์มีรูปแบบวิญญาณ 8 ชนิด 5 ชนิดแรกสอดคล้องกับอายตนะรับสัมผัสทั้ง 5 ชนิดที่ 6 เป็นการสังเคราะห์อายตนะรับสัมผัสทั้ง 5 ก่อให้เกิดภาพประทับใจทางจิต ชนิดที่ 7 เรียกว่า กลียกฺมโนวิญญาณ (thought-center) อันเป็นส่วนที่ขาดหายไป เป็น เวทนา ความรู้สึก ความโหยหาจากแรงปรารถนา (yearning) ที่อยู่ภายในส่วนลึกที่สุดของหัวใจ (พระศรีคัมภีร์ญาณ 2556: 371) ซึ่งเป็นการสำนึกตัวเอง (self-consciousness) แม้ว่าวิญญาณชนิดนี้ก่อให้เกิดความสับสนเกี่ยวกับ

¹⁰ ผู้วิจัยย่อมาจาก จิตตมาตรในคัมภีร์นิกายโยคจารย์ ใน (พระมหาสมบูรณ วฑฺฒติโก (พรรณา) 2550: 64)

ตัวเอง เช่นความรู้สึกสูญเสียหรือยินดีปรีดา แต่แท้จริงแล้วเป็นรูปแบบของจิตที่พระพุทธศาสนามุ่งที่จะเอาชนะกิเลสमार และชนิดที่ 8 คือ อalayavijñāna (The Ālaya-vijñāna) หรือ พิชก่อก็เก็บ (store consciousness) คือ การเข้าใจที่สมบูรณ์แท้จริง มีสภาพเป็นวิญญานบริสุทธิ์ หรือ สัมปชัญญะบริสุทธิ์ (pure consciousness) เป็นสภาพที่ปราศจากทวิภาวะของผู้รู้และสิ่งที่ถูกรู้ เป็นสภาพที่หลุดพ้นแล้ว (เมล ทอมสัน 2547:108)

วิญญานที่เป็นประสบการณ์ทั้ง 6 จักษุ, โสต, ฆาน, ชิวหา, กาย, และมโนวิญญาน

วิญญานที่ 7 ซึ่งอยู่ระหว่างกลาง คือจิตที่รู้สึกเจ็บปวด (กสิณมโนวิญญาน)

วิญญานที่ 8 วิญญานที่เป็นที่เก็บ อalayavijñāna

โครงสร้างของจิตของโยคจาร ประกอบด้วย จิต 2 ชนิด คือ จิตที่ประกอบด้วยมิติที่เป็นสาเหตุและมิติที่เป็นผล โดยจิตที่เป็นสาเหตุหรือมูลฐาน คือ อalayavijñāna ใต้รองรับพิชชะ (เมล็ดพันธุ์) และภาพประทับรูปแบบที่หลากหลายของกรรมในอดีตและประสบการณ์หรือ ภาสนา (ภาพประทับทางจิต, พลังอุปนิสัย) อันเกิดจากจิตที่วิวัฒนาการ 7 ชนิด (ปรวฤตติ วิชญาณ คือ วิญญานทั้ง 7 ที่เหลือ) เริ่มต้นที่ กสิณมโนวิญญาน (ปีเตอร์ เคลลา สันตินา 2554: 296)

3.5 ผู้รับรู้ ถูกรับรู้ และองค์รวม¹¹

วิญญานชั้นนี้มีสามส่วน ตัวรับรู้ ถูกรับรู้ และองค์รวม พิชทั้งหมดและจิตสังขารทั้งหมด คือ อันเดียวกัน (ดิช นัท ฮันท์ 2546: 212)

มโนกรรมแห่งวิญญาน มีการคิดสร้างที่ไม่จริง 3 อย่างรูปแบบแห่งการสร้างทางจิตที่ไม่จริง อีก 3 อย่าง อันเกิดจากความแตกต่างกัน 2 อย่าง ระหว่างจิตที่เป็นตัวเก็บในด้านหนึ่ง กับจิตที่วิวัฒนาการในอีกด้านหนึ่ง ดังนี้

¹¹ ผู้วิจัยได้มุมมองความเป็นองค์รวมจากคาถาที่ 32 จากทั้งหมด 50 คาถา ในงาน Transformation at the Base : Fifty Verses on the Nature of Consciousness ของ ดิช นัท ฮันท์ ที่แปลโดย ส.ศิริรักษ์ ดู (ดิช นัท ฮันท์ 2546) งานเรื่องนี้อธิบายคำสอนเรื่อง วิชญาณวาท แบ่งเป็น 6 ภาค ได้แก่ 1.อalayavijñāna 2.มโน 3. มโนวิญญาน 4. วิญญานชั้น 5. ธรรมชาติของตถตา 6. มรรคาแห่งปฏิบัติ

1. การเพาะบมจนออกผล

การออกผล ซึ่งหมายถึง ข้อเท็จจริง ที่ว่า อาลัยวิญญูณ คือ ผลแห่งการกระทำในอดีต ในความหมายนี้ หมายถึงการสุก (วิปาก) บรรจุสิ่งที่ได้รับก่อนหน้านี้ ดังนั้นจึงเป็นการออกผลที่สุก ในบางความหมาย มันเป็น กรรม ก็คือเป็นที่เก็บกรรม เป็นที่รองรับกรรม หรือภาพประทับและของ เมล็ดพันธุ์แห่งกรรมและภาพประทับ

รูปแบบอันแรกแห่งการสร้างความคิดหรือการสร้างทางจิตที่ไม่จริง คือรูปแบบแห่งผลที่แก่ เต็มที่ หรือที่สมบูรณ์ เนื่องจากผลแห่งกรรมในอดีตก่อให้เกิดเมล็ดพันธุ์ ผลบรรจุเมล็ดพันธุ์ที่ถูก สะสมอยู่ใน อาลัยวิญญูณ ดังนั้น จึงเป็นผลแห่งกรรมที่กระทำในอดีต ดังนั้น ลักษณะของมันจึงสุก เต็มที่

2. การมีอยู่ขึ้นอยู่กับเหตุและปัจจัย

คือกระบวนการสร้างทางจิต คือจิตที่วิวัฒนาการอื่น ๆ มีอยู่ โดยอิงอาศัยปัจจัย สัมพันธ์กับ เหตุและปัจจัย

3. การสร้างกระบวนการรู้

คือรูปแบบการสร้างแบบแห่งกระบวนการรู้ที่หลากหลาย เช่น ผู้เห็นกับสิ่งที่ถูกเห็น ความเป็นคู่แห่งประธานและกรรม และรูปแบบแห่งปรากฏการณ์แห่งการแสดง หมายถึงรูปแบบ แห่งจินตภาพภายในจิต ภาพสะท้อนหรือภาพแสดงของวัตถุ วัตถุซึ่งในระบบปรัชญา นี้ คือการสร้างทางจิต หรือผลแห่งการสร้างทางจิต นี่คือการที่จิตวิวัฒนาการในหลากหลายทาง

ดังนั้น องค์กรวม จึงเป็น จิตที่เป็นมูลฐานหรือที่เป็นที่รองรับ จึงทำหน้าที่ในฐานะเป็นที่ รองรับ ขณะที่ จิตวิวัฒนาการ ทำหน้าที่ในรูปแบบที่หลากหลายในฐานะที่เป็นปรากฏการณ์ที่ แตกต่างกัน เป็นการออกผลเต็มที่ที่มาจากสิ่งที่มีมาก่อน และเป็น สิ่งที่มีอยู่สัมพันธ์กับเหตุและผล การสร้างภาพประทับ และ การสร้างกระบวนการรู้

ลิขสิทธิ์ © by Chiang Mai University
All rights reserved

3.6 ตรีกาย¹² กับไตรสวภาวะ

ครูอสังคะต้องการที่จะได้พบพระศรีอริยมตไตรย์ จึงไปปฏิบัติสมาธิอยู่ในถ้ำ ยึดเอาพระศรีอริยมตไตรย์เป็นอารมณ์ ปฏิบัติอยู่อย่างนั้นเป็นเวลา 3 ปี โดยไม่ประสบผลสำเร็จ จึงตัดสินใจเลิกและกลับวัด ในระหว่างเดินทางลงมาจากถ้ำ ได้มองเห็นคนผู้หนึ่งกำลังเอาขนนกฝนแห่งเหล็ก จึงเดินเข้าไปถามว่ากำลังทำอะไร ชายคนนั้นบอกว่าเขากำลังจะทำเข็ม เขามาใคร่ครวญว่าถ้าชาวโลกซึ่งมีความอดทนสูงทำเข็มจากแห่งเหล็กโดยการเอาขนนกมาฝน บางทีสำหรับเขาแล้วมันจะเป็นการเร็วเกินไปที่จะเลิกการทำสมาธิ ดังนั้น เขาจึงกลับไปยังถ้ำและปฏิบัติสมาธิติดต่อกันอีกหลายปี หลังจากนั้น เขาได้ตัดสินใจออกจากถ้ำอีกครั้งโดยไม่ได้เห็นพระศรีอริยมตไตรย์ระหว่างเดินทางกลับวัด ได้เจอสุนัขจิ้งรีอนตัวหนึ่ง บาดแผลเต็มตัว หนอนไขว้เย็บ ครูอสังคะรู้สึกสงสารสุนัข จึงช่วยนำหนอนออกจากแผลของมัน ไม่ใช่โดยใช้นิ้วจับ แต่โดยการใช้นิ้วช้อนออกมา เพราะไม่ต้องการให้หนอนบาดเจ็บเช่นกัน ขณะที่ทำเช่นนั้น สุนัขก็อันตรธานไปในแสงสีรุ้ง และพระศรีอริยมตไตรย์ก็ปรากฏแก่เขา

ครูอสังคะถามพระศรีอริยมตไตรย์ว่า “ท่านไปอยู่ที่ไหนตอนที่ข้าพเจ้าปฏิบัติสมาธิโดยยึดท่านเป็นอารมณ์เป็นเวลา 12 ปี” พระศรีอริยมตไตรย์บอกว่าท่านได้อยู่กับเขาตลอดเวลาแต่เขาไม่เห็น เพราะอินทรีย์ของครูอสังคะยังไม่บริสุทธิ์พอ เพื่อพิสูจน์เรื่องนี้ พระศรีอริยมตไตรย์ขอให้ครูอสังคะแบกตนเองไว้บนบ่าเข้าไปยังหมู่บ้าน ดังนั้นเขาจึงวางพระศรีอริยมตไตรย์ไว้บนบ่าแล้วเดินไปยังหมู่บ้าน ไม่มีใครมองเห็น ยกเว้นหญิงชราผู้หนึ่ง เธอกล่าวว่า “ทำไมเธอแบกสุนัขจิ้งรีอนไว้บนบ่า...” (ปีเตอร์ เดลลา สันตินา 2554: 177)

ใน “มหายานศรัทธาปาทศาสตร์”¹³ คำสอนของพระพุทธเจ้าได้รับการพัฒนาขึ้นอีกขั้นคือ ประการแรก ความจริงอันสูงสุด เป็นสิ่งที่อธิบายไม่ได้ ประการที่ 2 ธรรมะคือสังขารที่เป็น

¹² คำว่า ‘กาย’ โดยปกติแปลว่า ‘ร่างกาย’ เป็นคำที่กำกวมทั้งในบาลีและสันสกฤต ความไม่ชัดเจนอันนี้ ถือเป็นเรื่องสำคัญในการใช้คำทางพุทธมาอธิบายพระพุทธรูป ในคริสต์ศตวรรษที่ 5 พระพุทธโฆษาจารย์ พระอรธกถาจารย์ฝ่ายเถรวาทให้คำอธิบายว่า คำดังกล่าวใช้หมายถึง ร่างกายหรือกอง ดังนั้นคำว่า กาย เมื่อใช้กับพระพุทธรูปจึงหมายถึงร่างกายจริง ๆ ของพระองค์ เริ่มต้นคือ ร่างกายในทางกายภาพและหมายถึงกลุ่มหรือส่วนประกอบแห่งธาตุที่เป็นองค์ประกอบหรือเป็นร่างกายของพระพุทธรูป พระศรีคัมภีร์ญาณ (2556: 338)

¹³ “มหายานศรัทธาปาทศาสตร์” เป็นเหมือน “สัทธรรมปุณฑริกสูตร” ก็เป็นสิ่งเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของชาวคริสต์และชาวพุทธเข้าด้วยกันได้เป็นอย่างดี อ่านรายละเอียดเพิ่มเติมใน (เก.เจ. ชวนเดอร์ 2548: 70)

ฐานรองให้กับทุกสิ่งทุกอย่าง ธรรมกาย¹⁴ คือสิ่งสัมบูรณ์ ซึ่งเปิดเผยตนเองออกมาในรูปร่างมนุษย์ เช่นมาเป็นพระศากยมุนี ซึ่งเรียกว่า นิรมาณกาย หรือ พระพุทธเจ้าที่อวตารลงมาโปรดเป็น สัมโภคกาย หรือพระพุทธเจ้าแห่งความสุข

ตรีกาย เป็นคำสอนของปรัชญาโยคจาร กล่าวถึง พระพุทธเจ้า ว่าทรงประกอบด้วยกายทั้ง 3 ประการ กายแรกที่ว่าถึงมักจะเป็น ธรรมกาย หรือไม่ก็เป็น สัมโภคกาย อันถือว่าเป็นกายที่มีรากฐานสำคัญเป็นสิ่งเดียวกันแต่จากมุมมองที่ต่างกัน ธรรมกาย เป็นกายที่ดำรงไว้ซึ่ง ธรรมทั้งหลาย เป็นแก่นแท้ เนื่องจากเป็นกายที่มีได้ด้วยตัวเอง และไม่บรรลุสิ่งที่อาจเป็นไปได้หรือบังเอิญไว้เลย สภาวิกกกาย อันนี้ ถือเป็น สารีตละของพระพุทธเจ้า เป็นอันติมะ เป็นตถตาอันบริสุทธิ์ หรือ ดังที่อรรถกถา มหายานสังครหะ กล่าวไว้ว่า กายอันเป็นสารีตละ คือ ธรรมชาติอันแท้จริงของสิ่งทั้งหลาย ที่ถูกเรียกว่ากาย ในความจริงก็คือกระแสของจิตที่บริสุทธิ์อันไม่เป็นทวิภาวะ มีการอธิบายถึงลักษณะไว้ในวิวัฒนาการของพื้นฐาน ว่า โดยสาเหตุที่ว่า ของลักษณะอาศัยที่เศร้าหมอง ได้รับการชำระออกไปแล้ว ลักษณะอาศัยจึงเผยตัวออกมาว่าเป็นสิ่งบริสุทธิ์ ธรรมกายนี้เป็นสิ่งถาวร (ที่ชัดเจนคือ กรณีของจิตอันไม่เป็นทวิภาวะ) เป็นตัวสนับสนุนธรรมอื่น ๆ ดังที่จิตเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดฐานมาหาทางปรากฏการณ์ ที่สำคัญยิ่งกว่านั้น ในเนื้อหาของพุทธวิทยา ธรรมกาย ได้เป็นฐานให้กับกายอีก 2 อย่างของพระพุทธเจ้า เพราะเหตุที่ว่า กายที่ขยายออกมานี้แสดงถึงพระกรุณาของพระพุทธเจ้า กายอีก 2 อย่างมิใช่ความจริงสูงสุด แต่เป็นเหมือนกับมายาทางปรากฏการณ์ที่พวกคนเขลาสร้างขึ้นบนฐานของจิตอันใด กายอีก 2 อย่าง ของพระพุทธเจ้าก็ฉนั้นนั่น คือสร้างขึ้นจากกรณามบนฐานของจิตอันบริสุทธิ์ที่ไม่เป็นทวิภาวะ (ปีเตอร์ เดลลา สันตินา 2554: 164)

หลาย ๆ ทศวรรษมองว่า สัมโภคกาย เป็นกายที่มีความสำคัญที่สุดของพระพุทธองค์ (Nagao 1973: 35ff) คัมภีร์ เซง-เว่ย-ชี-ลุน (Ch'eng-wei-shin-lun) ของพระเจ้าจางจิ้ง¹⁵ ได้พูดถึงถึงลักษณะ 2 อย่างของสัมโภคกายคือ สัมโภคกายเพื่อตนเอง และสัมโภคกายเพื่อผู้อื่น เป็นที่ถูกพัฒนาการเชื่อมโยงกับความปรารถนาที่จะมองหาสถานที่สักแห่งให้กับธรรมกาย ที่เป็นความบริสุทธิ์ของสภาวิกกกาย/ ธรรมกาย ฝ่ายจิตตมาตรา ซึ่งเป็นจิตอันไม่มีทวิภาพ ไร้คุณสมบัติ อยู่เลยขอบเขตการพรรณนาด้วยภาษาใด ๆ

¹⁴ “ธรรมกาย” มี 2 นัยคือ 1. ประมวลหลักธรรม 2. กายที่เป็นแก่นหรือสารีตถกาย มีสภาพเป็นวิญญาณรวมอยู่ในวิญญาณสากล (วิญญาณต้นกำเนิด) เป็นจุดรวมทั้งหมดของสรรพสิ่ง มีฐานเป็นแก่นของเอกภพ เป็น living spirit ที่คอยโอบอุ้ม สรรพสัตว์ มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับอภยวิญญาณ อ่านรายละเอียดเพิ่มเติมใน พระศรีคัมภีร์ญาณ (2556: 337)

¹⁵ พระเจ้าจางจิ้ง (สมณะเฮียน-จิง) แปลคัมภีร์ประเภท อารยวาจา มหายาน อภิธรรม สังคิตศาสตร์ (ปรกณ อารยวาจา-มหายาน-อภิธรรม-สังคิตศาสตร์) ของคุรุอสังคะเป็นภาษาจีน (สุมาลี มหณรงค์ชัย 2546: 116)

สัมโภคกายของพระพุทธเจ้านี้อาจจะเข้าใจว่าเป็นลักษณะเดียวกับพระวรกายของพระกฤษณะ ที่ทรงแสดงให้พระอรชุนได้ทอดพระเนตรใน ภควัดคีตา ซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็นพระกายสากล ซึ่งพระอรชุนเองไม่เห็นได้ หากแต่ได้รับสิทธิพิเศษโดยพระกฤษณะประทานตาพิเศษให้เพื่อมองดูพระวรกายของพระองค์ได้ ในโอกาสที่พระอรชุนปรารถนาที่จะได้เห็นพระวรกายที่แท้จริงของพระผู้เป็นเจ้า (ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ ัฎฐเสนา 2554: 115)

มีผู้เทียบ	ธรรมกาย	พรหมัน	พระเจ้า
	สัมโภคกาย	อิสว	พระเยซูในร่างที่ทรงพระสิริบนสวรรค์
	นิรมาณกาย	อวตาร	พระเยซูที่เทศนาสั่งสอนในโลกมนุษย์

(ประพจน์ อัสววิรุฬหการ 2557: 84)

ธรรมชาติที่อิงอาศัยกันและกัน และ อาลัยวิญญาณ คือสิ่งที่เป็นฐานรองศักยภาพที่จะก่อให้เกิดสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นรูปแบบในมิติโลกมนุษย์ และรูปแบบในมิติโลกสวรรค์ ก่อให้เกิดพระโพธิสัตว์ในสวรรค์ เช่น พระมัญชุศรีโพธิสัตว์และพระอวโลกิตศวรรโพธิสัตว์ให้มาทำงานเพื่อนำพาสรรพสัตว์ไปสู่การตรัสรู้ (ปีเตอร์ เคลลา สันตินา 2554: 183) ดังนั้นธรรมชาติ 3 อย่าง จึงสอดคล้องกับพุทธภาวะ 3 มิติ (มิติโลก, มิติสวรรค์, มิติอูตรภาวะ) เมื่อพระพุทธองค์มาปรากฏเป็นบุคคลที่มีตัวตนจริงในประวัติศาสตร์ นั่นคือปรากฏการณ์แห่งธรรมชาติที่อิงอาศัยสิ่งอื่นในความเป็นคู่แห่งผู้ทำและผู้กระทำในขอบข่ายแห่งธรรมชาติที่เป็นมายา เมื่อพระพุทธองค์ปรากฏอย่างเป็นอิสระจากความเป็นคู่แห่งผู้กระทำและสิ่งที่ถูกกระทำ ในรูปแบบอันเป็นอุดมคติแห่งพระโพธิสัตว์บนสวรรค์ เช่น พระมัญชุศรีโพธิสัตว์และพระอวโลกิตศวรร นี่คือการปรากฏขึ้นขอมิติระดับสวรรค์ของธรรมชาติที่อิงอาศัยกันและกันที่เป็นอิสระจากความเป็นคู่แห่งผู้ทำและสิ่งที่ถูกทำ

สวภาวิกาย/ ธรรมกาย จึงเป็น จิตของพระพุทธเจ้า เป็นไปได้ที่เราจะพุดจากมุมมองของสมมติสัจจะหรือเชิงปรากฏการณ์ว่า ธรรมกาย คือการประมวลของคุณภาพจิตที่ดี ซึ่งก่อให้เกิดการเป็นพระพุทธเจ้าขึ้นมาได้ ดังนั้น คัมภีร์ฝ่ายโยคจาร ถึงสามารถที่จะประนีประนอมคำสอนของฝ่ายตนกับฝ่ายอื่น ๆ ธรรมกายนั้น เป็นสิ่งเดียวกับ ธรรมชาตุ (คือจักรวาล คือหน่วยรวม) ธรรมชาติอันแท้จริงของพระองค์ มิได้แตกต่างไปจากธรรมชาติที่แท้จริงของสิ่งทั้งปวง ดังนั้นในแง่หนึ่ง ก็คือสิ่งทั้งหลายได้แสดงตัวออกมาเป็นพระพุทธเจ้า มองอีกมุมหนึ่งก็คือ กายที่เป็นสารัตถะของพระพุทธเจ้า คือมิติที่เป็นสารัตถะและเป็นพื้นฐานของจักรวาล ซึ่งเป็นจุดสำคัญยิ่งในทางศาสนาหรือทางจิตวิญญาณ (ปีเตอร์ เคลลา สันตินา 2554: 174)

ไตรสวภาวะ เป็นคำสอน ที่มีแนวคิดอันเป็นแกนกลางร่วมกัน ของปรัชญาโยคจาร และแสดงถึงความใจกว้างทางพระพุทธศาสนา ที่รับเอาความคิดที่แตกต่างมาสร้างความเป็นเอกภาพ และถือว่าความเป็นเอกภาพเป็นสิ่งสำคัญ ดังนี้ (ปีเตอร์ เดลลา สันตินา 2554: 5)

1. ปริกัลปิตสวภาวะ (ธรรมชาติแห่งการจินตนาการ หรือ ธรรมชาติที่ถูกสร้างขึ้น)

รากศัพท์ กल्प หรือ ปรี หมายถึง การต่อให้ยาว, การขยาย การทำให้หลากหลาย และ ปริกัลปิต หมายถึง การสร้างขึ้น หรือ การกู่ขึ้นทางจิต เป็นธรรมชาติแห่งมายา (ปีเตอร์ เดลลา สันตินา 2554: 266) เป็น สภาวะของโครงสร้างหรือมโนทัศน์ สันตินิรโมจนสูตร โยงสภาวะนี้เข้ากับการทำหน้าที่ผิดพลาดของภาษานั้นคือ คำพูดเป็นผู้ได้คุณสมบัติ คือความมีตัวตนให้แก่สิ่งต่าง ๆ ปรากฏการณ์เช่น วัตถุอันหนึ่ง ซึ่งในความเป็นจริงแล้วมันเป็นเพียงแค่การรับรู้ คำว่า ‘วัตถุ’ ในที่นี้ หมายถึง ทั้ง 2 ขั้วของประสบการณ์ คือ ผู้ประสบ และสิ่งที่ถูกประสบ ทางโยคจารใช้คำว่า ‘ผู้ยึดถือ’ และ ‘ผู้ถูกยึดถือ’ (คราหกะ/ คราหยะ) นี่เป็นปัญหาที่ว่าสิ่งทั้งปวงคืออาณาจักรของสิ่ง 2 สิ่ง คือ ผู้ทำ และ ผู้ถูกกระทำ จะปรากฏต่อเรา ทั้ง ๆ ที่สิ่งเหล่านี้ไม่ได้มีอยู่จริง ๆ เลย เป็นเพียงจินตนาการอันเป็นเท็จและเป็นความหลง ไม่ได้มีอยู่ดังที่ปรากฏ ไม่ได้เป็นดังสิ่งที่ตัวเองแสดงออกมา ธรรมชาติที่เป็นมายา มีความสัมพันธ์กับนิรมลกาย หรือมิติแห่งพุทธภาวะในโลก (พอล วิลเลียมส์ 2546: 268)

2. ปรตันตรสวภาวะ (ธรรมชาติที่อิงอาศัยกัน)

ปรตันตระ หมายถึง การอิงอาศัยกันและกัน การอิงอาศัยสิ่งอื่น ปร หมายถึง อื่น ตันตระ หมายถึง พัวพัน เกี่ยวข้องกับ กันและกัน สันตินิรโมจนสูตร กล่าวว่า การอิงอาศัยกันและกันเกิดขึ้นแห่งธรรม นั่นคือ การไหลของสาเหตุ คือสิ่งที่ปรากฏตรงกันข้ามกับสิ่งที่ปรากฏในสภาวะแรก คือ ลักษณะของกรอบความคิดอีกอย่างหนึ่ง ฐานล่างของส่วนนี้ผิดพลาด ในส่วนที่เป็นผู้ทำ และ ผู้ถูกกระทำ และการเข้าใจผิดนี้จึงนำไปสู่ความทุกข์และความผิดหวัง วัตถุที่ถูกสร้างขึ้นมาเป็นลักษณะของการสร้างในความคิดกระแสน้ำของการรับรู้ ซึ่งก่อให้เกิดฐานของการสร้างสิ่งต่าง ๆ ขึ้นมาอย่างผิด ๆ ของตัวเราเอง ลักษณะที่อิงอาศัยเป็นสิ่งที่อยู่เลยขอบเขตของภาษา เนื่องจากภาษาจัดอยู่ในลักษณะที่เกิดจากความคิด ภาษาจึงเป็นความผิดพลาดตัวสำคัญที่สร้างตัวมีอยู่อย่างคงที่ขึ้นมา โดยการแสดงถึงธรรมชาติของตัวมันเอง ลักษณะที่อาศัยผู้อื่นคือกระแสของประสบการณ์ซึ่งแยกส่วนให้เราเห็นอย่าง ผิด ๆ ลักษณะที่อิงอาศัยกัน ได้รับการอ้างถึงว่า คือ จินตนาการถึงสิ่งที่ไม่ได้อยู่ที่นั่น ปรากฏเป็นลักษณะ ประเภทเศร้าหมอง ที่ได้รับการมุ่งหมายเป็นฐานให้กับ สังสารวัฏ¹⁶

¹⁶ วงกลมที่มีการเคลื่อนที่ในตัวเอง ของการเกิด ความผิดหวัง และความทุกข์ มีสาเหตุมาจากการเห็นสิ่งทั้งหลาย ผิดจากธรรมชาติที่มันเป็นเบื้องต้น ฐานแห่งทุกข์

ธรรมชาติที่อิงอาศัยมีความสัมพันธ์กับสัมโภคกาย มิติแห่งพุทธภาวะที่เป็น ฌยานี หรือในสวรรค์ ซึ่งเป็นแนวคิดที่โยคจารได้เพิ่มเข้ามาและกลายเป็นสิ่งสำคัญของมหายานตั้งแต่นั้นมา คือ รูปกายละเอียด ที่ความจริงจำแลงมาจากนิรมาณกาย (เก.เจ. ซวานเดอร์ 2548: 66)

3. ปรีนิชป็นนสวภาวะ (ธรรมชาติที่เติมเต็ม)

เป็นธรรมชาติที่ก่อให้เกิดความสำเร็จ เรียกว่า ลักษณะสมบูรณ์ ใน สันธินิรโมจนสูตร กล่าวว่า ได้แก่ “ความเป็นเช่นนั้นเอง” (ตถตา) ลักษณะที่สมบูรณ์คือความจริง อันเป็น อทไวตะ (ไม่เป็นสอง) คือไม่เป็นทั้งผู้รู้และสิ่งที่ถูกรู้ เป็นกระแสเพียงอย่างเดียว และสิ่งดังกล่าว จัดว่าเป็น ศูนย์ตา นั่นคือ กระแสของการรับรู้ ลักษณะของการอาศัยสิ่งอื่น เป็นสิ่งว่างจากสิ่งที่มีอยู่คงที่ ใน มหายนสังครหะ อธิบายลักษณะทั้ง 3 โดยยกตัวอย่างน้ำที่เรามองเห็นเป็นภาพลวงตา คือลักษณะ จิตที่สร้างขึ้น การที่น้ำจริง ๆ ไม่ได้มีอยู่ในน้ำแห่งจินตนาการคือลักษณะที่สมบูรณ์

3.7 สังสารวัฏคือนิรวาณ

“อาลยวิญญาณ/ อาลยวิชฌาน” คำนี้มีความหมาย 2 แบบ คือ แบบแรก หมายถึงวิญญาณที่เป็นแหล่ง เป็นที่อาศัย เสมือนเรือนคลังสำหรับเก็บเมล็ดพืชพันธุ์ต่าง ๆ (สรวพีชก) เช่น กิเลส ละเอียดอ่อน ผลกรรมดีกรรมชั่ว และวาสนา หรือความเคยชินหรืออุปนิสัยต่าง ๆ แบบที่สอง หมายถึงวิญญาณที่ยึดมั่นถือมั่น เพราะ “อาลย” มีรากศัพท์มาจาก “อา+ล” หมายถึงยึดมั่น ยึดถือ ผูกพัน (to adhere, to cling, to grasp) ในคัมภีร์ชั้นรองของโยคจาร มักจะใช้อาลยวิญญาณในความหมายสองแบบควบคู่กัน ไป เช่น เป็นวิญญาณที่ตกอยู่ในสังสารวัฏบ้าง เป็นบ่อเกิดแห่งสังสารวัฏบ้าง เป็นที่ก่อเก็บวิบากกรรมและกรรมชั่วบ้าง (พระมหาสมบูรณ วฑฒิกโร (พรธนา) 2550: 79-80)

อาลยวิญญาณจึงเป็นอตตาโดยสมมุติ เป็นกระแสที่เปลี่ยนแปลงเป็นวงจรตลอดเวลา ที่เราเรียกแทนด้วยคำว่า ‘ฉัน’ และจิตที่ยังเสว้าหมองอยู่ก็จะรับเอาไปอย่างผิด ๆ ถือว่ามีอตตาดาวที่แท้จริง เป็น ‘ตัวกู’ ‘ของกู’ ที่ถาวรและมั่นคง ซึ่งไม่ถูกต้อง เมื่อเกิดความสัมพันธ์ของจิตทั้ง 8 ชนิด คือ ปรากฎการณแห่งจิตธรรมดา 6 ชนิด ที่เกิดจาก อาลยวิญญาณเข้าไปหล่อเลี้ยง กลียฎมโน-วิญญาณที่เป็นผู้เสวย มีการรับรู้ตนเอง และทำหน้าที่ในการแยกแยะ และส่งผลให้เกิด ซึ่งหลังจากนั้น จะก่อให้เกิดประสพการณที่ส่งผลให้เกิดเมล็ดพันธุ์ และภาพประทับ พีชะ และวาสนา ซึ่งจะถูกนำไปเก็บไว้ที่ อาลยวิญญาณ มีความเคลื่อนไหวเป็นวัฏจักร ก่อให้เกิดผลปรากฏการณแห่ง กระบวนการรู้ในหลายรูปแบบ รูปแบบที่แตกต่างกันแห่งประสพการณไปตามกรรมของเรา ไปตาม

ระบบที่มีอยู่ใน อาลยวิญญาณ ในที่รองรับสำหรับเราเอง และหลังจากนั้น เราก็ใช้การดำรงชีวิตของเราในการสังสมภาพประทับ สังสมประสบการณ์ที่จะนำไปสู่ภาพประทับกรรมและอื่น ๆ

การพัฒนาวิปัสสนากัมมัฏฐาน การปลุกฝังทางจิตวิญญาณซึ่งเป็นวิธีเดียวที่จะนำไปสู่การเห็นสิ่งต่าง ๆ ตามที่มันเป็น องค์ประกอบที่ขาดไม่ได้ของนิพพาน (the sine qua non of nirvana) ผู้การตรัสรู้ ผู้ความสิ้นไปแห่งความมืดมนทางศีลธรรมและอวิชชา พระพุทธองค์เองก็ทรงกระจายหน่วยซึ่งเราเรียกว่า มนุษย์หรือบุคคลออกเป็นลำดับของรูปร่าง ความรู้สึก ความนึกคิด องค์ประกอบของจิต เช่น เจตนาและอื่น ๆ และ วิญญาณ ซึ่งมีความเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ดังนั้นตัวตนอันแท้จริง สวรรค์ หรือสิ่งที่ไม่เปลี่ยนแปลงอันหมายถึงคำพูดที่เป็นชื่อ คือคำว่า ‘ตัวฉัน’ จึงเป็นอันต้องล้มเลิกไป การเข้าใจถึงสิ่งนี้อย่างลึกซึ้งและตรงไปตรงมา จึงเป็นการเห็นสิ่งต่าง ๆ ตามที่มันเป็นจริง เป็นผลสะท้อนในเชิงปฏิบัติของการสิ้นสุดแห่งการยึดมั่น การผูกพัน และการถือตัวอย่างสมบูรณ์ ดังนั้น พลังที่จะนำไปสู่การเกิดใหม่ ก็เป็นอันถึงที่สุด อันสุดท้ายจริง ๆ ดังที่ปรากฏในคัมภีร์ว่า “นี่คือการดับกองทุกข์ได้โดยสิ้นเชิง” การสิ้นสุดทุกข์นั้นเท่าที่เราจะบอกได้ เป็นหลักการทางศาสนาที่ยิ่งใหญ่สำหรับพระภิกษุผู้มีความยอดเยี่ยมในพระพุทธศาสนาในช่วงสมัยพุทธกาลและในช่วงต้น ๆ หลังการปรินิพพาน (ปีเตอร์ เบลลา สันตินา 2554: 3)

ดังนั้น ถ้าไม่มีลักษณะที่อิงอาศัยกัน การหลุดพ้นก็จะมีไม่ได้ เพราะถ้าไม่มีกระแสของการรับรู้เสียแล้ว อะไร ๆ ก็จะไม่มีส่วนที่มีลักษณะจิตสร้างขึ้น ลักษณะของสิ่งที่อิงอาศัยกันคือกระแสของการรับรู้ ประสบการณ์ในฐานะที่เป็นฐานในการก่อให้เกิดสิ่งที่ผิดพลาดขึ้น ลักษณะแห่งการคิดสร้างขึ้น เป็นฐานสำหรับ สังสารวัฏ อีกส่วนที่มีลักษณะสมบูรณ์ ในฐานะที่เป็นฐานแห่งการเห็นแจ้งธรรมชาติอันแท้จริงของสิ่งทั้งหลาย นิรวาณ แกนกลางของแนวคิดไตรสภาวะก็คือปรตันตระหรือความเป็นไปตามเหตุปัจจัย ส่วนปริกल्पิตะและปรินิยป็นนะเป็นเพียงมิติสองด้านของปรตันตระเท่านั้นเอง (พระมหาสมบูรณ วฑฒิกโร (พรณนา) 2550: 99) กล่าวคือ ปริกल्पิตะ คือมิติด้านมายภาพของ ปรตันตระ ส่วนปรินิยป็นนะ คือ มิติด้านปัญญา ของปรตันตระ ซึ่งมีทั้งสองด้านนี้บางครั้งเรียกว่า สังสารวัฏ กับ นิพพาน ดังข้อความต่อไปนี้

สังสาระ หมายถึง ปรตันตระด้านเศร้าหมอง

นิพพาน หมายถึง ปรตันตระด้านความบริสุทธิ์¹⁷

¹⁷ พระมหาสมบูรณ วฑฒิกโร (พรณนา) อ้างจาก มหายานสัมภระ

มหายานสูตรลึงการ¹⁸ กล่าวว่า ในการปฏิเสธจิตในเนื้อหาของกัมมัญฐาน ผู้ฉลาดจะต้องยึดหลักของการไม่เป็นทวิภาวะ และ ‘อาศัยอยู่ในแดนแห่งธรรม,ขอบเขตแห่งธรรม’ แดนธรรมเป็นจิตบริสุทธิ์อย่างแท้จริง คือ ตถตา หรือความเป็นเช่นนั้นเองที่เป็นจิต ดังที่เราพบว่า การอิงอาศัยกันมี 2 มิติ

มิติแรกเป็นพื้นฐานสำหรับสังสารวัฏ ลักษณะอันเป็นเชิงความคิด และมิติที่ยังเสรี้าหมองจินตนาการเกี่ยวกับสิ่งที่ไม่มีอยู่

มิติที่สองเป็นพื้นฐานสำหรับ นิรวาณลักษณะที่สมบูรณ์ บริสุทธิ์ เมื่อเราเผากการรับรู้ด้วยไฟ คือความรู้ที่พ้นกรอบคิด (นิรวีกัลปชญาณ) เป็นกระแสแห่งการรับรู้ที่มีอยู่จริง ๆ ที่บริสุทธิ์ปราศจากกรอบคิด ปราศจากทวิภาวะ เป็นสิ่งที่คงมีอยู่อย่างแน่นอน

จิตทั้ง 2 มิติ โดยสารัตถะแล้วเป็นอันเดียวกัน แตกต่างกันเฉพาะในการทำหน้าที่ สงสารและนิพพาน โดยสารัตถะแล้ว เป็นอันเดียวกัน คือ จิต สงสารนั้นคือการแยกออกเป็นส่วนย่อยและเป็นความคิดแท้จริงก็คืออาลยวิญญาณ เราสามารถบรรลุนิพพานได้ โดยวิธีแห่งการหมุนกลับ โดยการหนีห่างจากโลกแห่งความคิดและการแบ่งแยกย่อยและ โดยการกลับคืนไปสู่อาลยวิญญาณในฐานะที่เป็นสิ่งสมบูรณ์ และครุวสุพันธุกล่าวว้อตตาได้สิ้นไปแล้วในเวลาที่ตรัสรู้ธรรม

เปรียบคังเมื่อน้ำใสถูกทำให้ขุ่น ความใสเหมือนเดิมไม่เกิดขึ้น โดยวิธีอื่น ๆ แต่มีเพียงวิธีเดียวเท่านั้น คือการขจัดสิ่งสกปรกออกไป ในการทำให้จิตตนเองฟ่องใสบริสุทธิ์ ก็ใช้วิธีเดียวกัน โดยการปฏิบัติโยคะกัมมัญฐาน จะนำไปสู่ความเข้าใจถึงทั้งหลายรอบตัวเราและตัวตนว่า เป็นเพียงกระแสของประสบการณ์ ซึ่งไม่มีธาตุภาวะอะไรที่จะมาขัดแย้ง ไม่เป็นทวิภาวะ ถือว่าได้ตรัสรู้ธรรมแล้ว เป็นกระแสแห่งการรับรู้อันบริสุทธิ์ การรับรู้ที่ปราศจากอวิชชาที่เป็นตัวก่อให้เกิดการมีอยู่อย่างคงที่ต่อไป

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

¹⁸ ในงานวิจัยชิ้นนี้อธิบายภาพรวมของแนวคิดสิ่งสมบูรณ์ในหลากหลายคัมภีร์เท่าที่ผู้วิจัยสามารถเข้าถึงและทำความเข้าใจได้ อย่างไรก็ตาม มหายนสูตรลึงการ เป็นคัมภีร์หลักที่สำคัญของโยคจารที่อธิบายหลักอภิปรัชญาของ ครุอสังคะ ผู้วิจัยแนะนำงานวิจัยของพระมหาพุทธรักรักษ์ ปรามนอก เรื่อง การศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์ มหายนสูตรลึงการ(2547)

3.8 ศูนย์ตาและตลาคคกรระ¹⁹

ธรรมชาติอันแท้จริงของ อาลัยวิญญาณ คือ ศูนย์ตา เป็น ภาวะกึ่งรู้หรือระดับลึกของจิต เป็นหนึ่งในบรรดาธาตุในจารีตมหาน ซึ่งคนส่วนใหญ่คิดว่ามีอยู่เฉพาะมหานเท่านั้น แต่แท้จริงมีอยู่ในอภิธรรมของทางเถรวาทด้วย เรียกว่า “ภวังคจิต”²⁰ ครูวสุพันธ์ กล่าวว่า อาลัยวิญญาณ ของมหานมีความเหมือนกับ ภวังคจิตของทางศรีลังกา หรือเถรวาท เป็นตัวเก็บสะสมอัตลักษณ์ ในเวลาที่อยู่ในภาวะกึ่งหมดสติ สิ่งสัมผัส เป็นอันเดียวกันกับวิญญาณเดิมหรือจิตเดิม เป็นวิญญาณที่เก็บสะสมผลกรรมดีกรรมชั่วที่ได้กระทำมาในอดีตทั้งหมดเรียกว่า พีชะ เต็มไปด้วยรอยประทับในอดีต เป็นชั้นที่ลึกที่สุดและละเอียดที่สุดของวิญญาณชั้น ๓ การบรรลุนิพพานเกิดขึ้นได้โดยการพลิกหมุนอาลัยวิญญาณ ซึ่งตรงกับภาษาบาลีว่า “อาลัยสมุคมาฏะ” แปลว่า การถอนรากอาลัย (พระศรีคัมภีร์ญาณ 2556: 348) ครูวสุพันธ์ ได้ระบุว่า อาลัยวิญญาณเป็นอันเดียวกันกับปรมัตตสังขะและ ตลาคคกรระ (ตถตา)

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า สิ่งสัมผัสหรืออาลัยวิญญาณ เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับ การรู้ศูนย์ตา และการมีปณิธาน โพธิจิต เป็น จิตหนึ่งเดียวที่สากลและสมบูรณ์ที่ประกอบด้วย ปัญญาและความเมตตา กรุณาต่อสรรพสัตว์ การมีศรัทธาต่อโพธิจิต เป็นความเข้าใจอันลึกซึ้ง อย่างถูกต้องต่อสิ่งอันเป็นนิรันดร์ ที่ทำให้เกิดความตั้งมั่นในมหากรุณา มีความตื่นตัวในความยินดีที่จะศึกษาและปฏิบัติ เพื่อที่จะช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้ตรัสรู้และพ้นทุกข์

คัมภีร์ลังกาวดารสูตร กล่าวถึง ตลาคคกรระปรากฏรวมกันและเป็นอันเดียวกันกับ อาลัยวิญญาณอันเป็นบางอย่างที่ซ่อนอยู่ภายในซึ่งเป็นเชื้อหรือพันธุ์แห่งความเป็นตลาคต ถูกครอบคลุมด้วยมิฉาทิฏฐิและอุปาทาน แต่ธรรมชาติดั้งเดิมบริสุทธิ์เปรียบเหมือนแก้วมณีล้ำค่าที่ซุกซ่อนอยู่ใน เปลือกมณี เป็นแหล่งรวมลักษณะของสรรพสัตว์ ตั้งแต่ลักษณะของพระพุทธเจ้าจนถึงลักษณะของสรรพสัตว์ที่อยู่ในภูมิต่ำสุด อยู่ในฐานเป็นเหตุแห่งความดีและความชั่ว

¹⁹ ตลาคคกรระ หมายถึง บางอย่างที่ซ่อนอยู่ภายในซึ่งเป็นเชื้อหรือพันธุ์แห่งความเป็นตลาคต บางครั้งเรียกว่า อาลัยวิญญาณ เพราะคำว่า อาลัย แปลว่าที่เก็บกัก เป็นแหล่งรวมสรรพสิ่งไว้ จึงมีความหมายเดียวกับคำว่า ครรภ์ อ่านรายละเอียดเพิ่มเติมใน พระศรีคัมภีร์ญาณ (2556: 337)

²⁰ คำว่า “ภวังคจิต” ปรากฏในคัมภีร์เถรวาท เป็นชื่อเรียกจิตขณะหนึ่งในจำนวน 17 ขณะ ภวังคจิตคือปกตจิตหรือปกติมโนมีธรรมชาติเป็นอภัยกฤต (ไม่ทำอะไร = เป็นกลาง) คือไม่เป็นบุญไม่เป็นบาป หรือไม่เป็นผลของอะไร แต่มีบทบาทสำคัญในฐานะขององค์ของภพชาติ หรือเป็นที่เก็บสั่งสมนิสัยสันดาน ภาษาอังกฤษเรียกว่า จิตใต้สำนึก (Subconscious Mind หรือ Unconscious) อ่านรายละเอียดเพิ่มเติมใน พระศรีคัมภีร์ญาณ (2556: 341-342) และ (Waldron 2003)

เมื่อใดก็ตามที่தாகตครรรกะแสดงตนขึ้นในจิตใจของสรรพสัตว์ เมื่อนั้นย่อมเกิดความรู้แจ้งภายใน
(พระศรีกัมภีรญาณ 2556: 361)

การรู้แจ้งขึ้นภายในจึงเป็นการรู้ถึงสิ่งสัมบูรณ์ หรือรู้ถึงอาลยวิญญาณ ที่ยืนยันการมีอยู่ของ
โพธิจิตตามแบบของโยคจาร

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved